JLTWB79

सङ्कलनात्मकं मूल्याङ्कनम्
द्वितीयसत्रम्, 2014 -15
संस्कृतम् सम्प्रेषणात्मकम्
कक्षा - दशमी

समय : होरात्रयम् पूर्णाङ्कः:90

निर्देशाः

(i) प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।

खण्डः (क) अपठित-अवबोधनम्	–	15 अङ्काः
खण्डः (ख) रचनात्मक-कार्यम्	–	15 अङ्काः
खण्डः (ग) अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	–	30 अङ्काः
खण्डः (घ) पठित-अवबोधनम	–	30 अङ्काः

(ii) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

(iii) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि।

(iv) प्रश्नसंख्या अवश्यं लेखनीया।

(v) उत्तराणि संस्कृतेन एव लेखनीयानि।

खण्डः 'क'

अपठित – अवबोधनम् (15 अङ्काः)

1 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(2+4+2+2) 10

नगरे राजकीयादेशानुसारं निषेधाज्ञा घोषिता। नगरवासिनः स्वस्वगन्तव्यं वेगेन धावन्ति। तथापि निषेधाज्ञाम् उल्लङ्घ्य कश्चित् स्वर्णकारः आपणात् स्वर्णाभूषणानि नीत्वा गृहं प्रति अचलत्। सहसा मार्गे सैनिकाः तस्य समीपमागत्य तं बन्दीगृहं नीतवन्तः बन्दीगृहस्य सम्मुखे कस्यचित् कान्दविकस्य आपणमासीत्। आपणस्य द्वाराणि अनावृतानि आसन्। स्वर्णकारः आभूषणस्य कारणात् चिन्तितः आसीत् यत् कोऽपि तं चौरं मत्वा न दण्डयेत्। अतः सः आभूषणपुटकम् आपणे निक्षिप्य बन्दीगृहमगच्छत्।

कतिपयदिवसानन्तरं स्वर्णकारः बन्दीगृहात् मुक्तो भूत्वा कान्दविकस्य आपणं गत्वा अवदत् - ''अत्रैव अहमेकं पुटकं विसृष्टवान्, भवान् जानाति वा?'' ''अवगच्छामि।'' इति कथयित्वा सः कान्दविकं शीघ्रमेव पुटकमानीय तस्मै दत्तवान्। सः परद्रव्यं लोष्ठवत् इति मत्वा कदापि तत्पुटकम् न उद्घाटितवान्। स्वर्णकारः कान्दविकस्य ईदृशं व्यक्तित्वं

दृष्ट्वा स्वदीनतायाः रहस्योद्घाटनं कृतवान् ।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत।

(i) नगरे का घोषिता ?

(ii) बन्दीगृहस्य समीपे कस्य आपणम् आसीत् ?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

(i) स्वर्णकारः किमर्थम् आभूषणपुटकं कान्दविकस्य आपणे निक्षिप्तवान् ?

(ii) बन्दीगृहात् निर्गत्य स्वर्णकारः कान्दविकस्य आपणं गत्वा किमवदत् ?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत ।

(i) 'अवगच्छामि' इत्यस्य शब्दस्य पर्यायपदं किम् ?

(अ) मत्वा (ब) जानाति

(स) जानामि (द) गच्छामि

(ii) 'नीत्वा' इति पदस्य विपरीतार्थकपदं किम् ?

(अ) नीतवन्तः (ब) आनीय

(स) भूत्वा (द) निक्षिप्य

IV. अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत

2 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(1+2+2) 5

एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति निर्भयम्।

सहैव दशभिः पुत्रैः भारं वहति रासभी ।।

प्रश्नाः

I. एकपदेन उत्तरत।

का निर्भयं स्वपिति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

(i) केन सह सिंही निर्भयं स्वपिति?

(ii) रासभी कैः सह भारं वहति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत।

(i) 'वहति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(अ) पुत्रैः (ब) सुपुत्रेण

(स) रासभी (द) सिंही

(ii) 'भीत्या' इत्यस्य पदस्य विलोमपदं किम्।

(अ) निर्भयम् (ब) निर्भीकः

(स) भारम् (द) स्वपिति

खण्डः 'ख'

रचनात्मककार्यम् (15 अङ्काः)

3 मित्रगोष्ठ्यां सह मिलितुं विद्वांसं मित्रं प्रति लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि मञ्जूषायाः उचितपदैः पूरयत (½x10=5) 5

टैगोरविद्यालयः

कोलकातातः

तिथिः _______

श्रद्धेयाः शास्त्रिमहाभागाः!

प्रणामाः ।

विदाङ्कुर्वन्तु ______(i)______.यत् श्वः सायंकाले ______(ii)______.मम निवासस्थाने ______(iii)______. मित्रगोष्ठी समायोजिता______(iv)______.; यस्यां विविधेषु सामयिकविषयेषु ___(v)___. भविष्यति। भवतां ___(vi)___.इयं गोष्ठी सविशेषं गौरवान्विता___(vii)___. मम सर्वेषां ___(viii)___. विश्वासः। अतः___(ix)___.आगत्य अस्माकं ___(x)___. संवर्द्धनीयः इति सविनयं प्रार्थयते

भवतां कृपाकांक्षी

आदित्यः

मञ्जूषा

मित्राणां, शुभागमनेन, उत्साहः, भवन्तः, यथासमयम्, भविष्यतीति, चर्चा, षाड्वादनवेलायां, वर्तते, एका

4 **अधःप्रदत्तम् चित्रम् आधृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्च संस्कृतवाक्यानि लिखत।(2x5=10)** 10

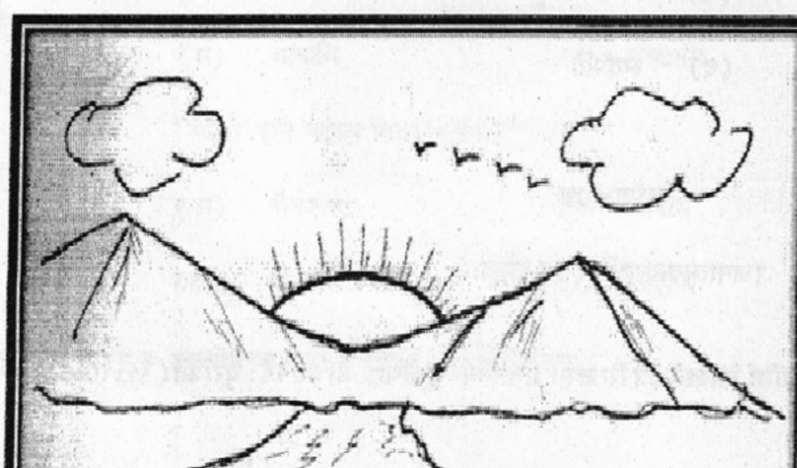

मञ्जूषा

मनोहारि, सूर्यः, नश्यति, दृश्यम्, जलार्पणम्, उदेति, चटकाः, जनाः पूर्वदिशायाम्, कूजन्ति, तमः।

अथवा

''अस्माकं भारतम्'' इति विषयमधिकृत्य म ञ्जूष ायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया प ञ्चसंस्कृतवाक्यानि लिखत। 10
(2x5=10)

मञ्जूषा-

भारतवर्षे, अस्य, उत्तरस्याम्, अस्माकं, कृषि-प्र धानम्, षड्ऋतवः, अस्ति, देशः, हिमालयः, हिन्दमहासागरः, भारतम्

खण्डः 'ग'

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्(30 अङ्काः)

5 अधोलिखितेषु वाक्येषु रे खाङ्कितपदेषुसन्धिच्छेदम् अथवा सन्धिं कृत्वा लिखत। 4

(i) एतत्+अर्थम् स्थलानां दर्शनाय प्रबन्धः वर्तते।

(ii) यः प्रभूतानि सुखानि च इ च्छत्यात्मनः श्रेयः।

(iii) इदं श्रेयः+करमअस्ति।

(iv) नाविकः नद्यां तरति।

6 अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कित पदेषु समासं विग्रहं वा कृत्वा लिख।। 5

(i) अहम् तत्र स मित्रमअगच्छम्।

(अ) मित्राय सह (ब) मित्रेभ्य ाः सह

(स) सु मित्रम् (द) मित्रेण सह

(ii) शुभम् आननं यस्याः सा स्त्री तत्रास्ति।

(अ) शुभानना (ब) शुभाननः

(स) शुभाननम्　　　　(द) शूभानना

(iii) हंसौ उद्याने स्तः।

(अ) हंसाः च हंसी च　　　　(ब) हंसः च हंसी च

(स) हंसौ च हंसौ च　　　　(द) हंसम् च हंसी च

(iv) नृपः अवदत् - यथेच्छम् गृहाण।

(अ) इच्छा अनुसारम्　　　　(ब) इच्छया अनतिक्रम्य

(स) इच्छाम् अनतिक्रम्य　　　　(द) इच्छैः अनतिक्रम्य

(v) 'अयं निजः परः वा'- इति लघूनि चेतांसि येषां तेषामगणना।

(अ) लघुचेतसः　　　　(ब) लघुचेतसे

(स) लघुचेतांसि　　　　(द) लघुचेतसाम्

7 **अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत।** 5

(i) लेखं लिख्+शतृ ______ बालकात् स्वलेखनीम् आनय।

(अ) लिखन्　　　　(ब) लिखतः

(स) लिखता　　　　(द) लिखन्तौ

(ii) कम्प्+शानच् ______ वृक्षम् पश्य।

(अ) कम्पमानेभ्यः　　　　(ब) कम्पमानः

(स) कम्पमानम्　　　　(द) कम्पमाना

(iii) अस्माभिः सेवायाः महत्त्वं ______ ज्ञातव्यम्।

(अ) महत्+त्व　　　　(ब) महत्+त्वं।

(स) महत्+त्व (द) महत्+त्वं

(iv) बालकस्य नैपुणता ________ प्रशंसनीया खलु।

(अ) निपुण+तलता (ब) निपुण+तल

(स) निपुण+तल् (द) निपुणत+तल्

(v) पवित्र+टाप् ________ गङ्गा प्रदूषिता न कर्तव्या।

(अ) पवित्रः (ब) पवित्रा

(स) पवित्रम् (द) पवित्रता

अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि मञ्जूषायां प्रदत्त अव्ययपदैः पूरयित्वा वाक्यानि पुनर्लिखत 5

(i) ________ मम अवकाशः आसीत्।

(ii) 'यत्र परिश्रमः तत्र सफलता' ________ सत्यम्।

(iii) अहम् ________ विद्यालयं न गमिष्यामि।

(iv) ________ असत्यं न ब्रूयात्।

(v) त्वम् कार्यक्रमं द्रष्टुम् ________ गमिष्यसि?

मञ्जूषा

इति, कदापि, कदा, श्वः, ह्यः

अधोलिखितवाक्येषु अङ्कानां संस्कृतसंख्यावाचकशब्दानां वा उचितपदैः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत 5

(i) वृक्षे (त्रि) ________ फलानि सन्ति।

(ii) रावणस्य (एक) ________ प्रिया राज्ञी आसीत्।

(iii) मम (द्वि) ________ भ्रातरौ स्तः।

(iv) (चतुर्) ________ महिला: कूपात् जलं आनयन्ति।

(v) आश्रमे (95) ________ छात्रा: पठन्ति।

10 अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां स्थाने प्रदत्तविकल्पेभ्य: शुद्धं पदं चित्वा लिखत। 6

(i) वयम् गुरून् नमामि।

(अ) नमाव: (ब) नमावहे

(स) नमाम: (द) नमामहे

(ii) कक्षायां त्रीणिबालका: सन्ति।

(अ) त्रया: (ब) तिस्र:

(स) त्रय: (द) त्रिषु

(iii) त्वम् पुस्तकं पठामि।।

(अ) पठति (ब) अपठ:

(स) पठसि (द) अपठम्

(iv) लोभं न कर्तव्य:।

(अ) लोभा: (ब) लोभ:

(स) लोभेन (द) लोभात्

(v) वृक्ष: परोपकाराय फलन्ति।

(अ) वृक्षान् (ब) वृक्षात्

(स) वृक्षा: (द) वृक्षेषु

(vi) ते ह्य: किमर्थं नगरं गमिष्यन्ति।

(अ) गमिष्यत: (ब) अगच्छन्

(स) अगच्छः (द) अगच्छाम

खण्डः 'घ'

पठित-अवबोधनम् (30 अङ्काः)

11 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत(1+1+2) 4

दुष्टबुद्धिः तु तयोः वार्ताम् श्रुत्वा झटिति एव क्षेत्रं गतः। तत्र अश्वत्थमूलं खनित्वा तं सुवर्णकलशं प्राप्तवान्। यदा सः तस्य आवरणं अपसारयति तदैव भयङ्करम् एकं विषधरं फूत्कारं कुर्वन्तं पश्यति। भीतः सः कलशं पुनः आवृत्य तम् च आदाय मित्रस्य गृहं समागतः। स्वमित्रं सर्पेण मारयितुम् इच्छन् सः भित्तौ सन्धिं प्रकल्प्य तन्मध्यतः कलशं गृहाभ्यन्तरे क्षिप्तवान्।

I. एकपदेन उत्तरत।

सुवर्णकलशः कस्य वृक्षस्य मूले स्थितः आसीत्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

दुष्टबुद्धिना मित्रस्य गृहे मोचितः विषधरः कं दृष्टवान्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत।

(i) 'यदा सः तस्य आवरणं' इति वाक्ये 'तस्य' सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(अ) मित्राय (ब) अश्वत्थाय

(स) सुवर्णकलशाय (द) कलशाय

(ii) 'दूरीकरोति' इत्यर्थे किं क्रियापदम् अत्र प्रयुक्तम्?

(अ) आवरणम् (ब) अपसारयति

(स) झटिति (द) फूत्कारं

12 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(1+1+2) 4

य इच्छत्यात्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च।
न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च।।

I. एकपदेन उत्तरत।

मनुष्यः आत्मनः किम् इच्छति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

सुखार्थी नरः कदापि केभ्यः अहितं न कुर्यात्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत।

(i) 'इच्छति' क्रियापदस्य कर्तृपदं किं प्रयुक्तम्?

(अ) यः (ब) आत्मनः

(स) श्रेयः (द) सः

(ii) 'सुखानि' इति पदस्य किम् विशेषणपदम्?

(अ) आत्मनः (ब) श्रेयः

(स) प्रभूतानि (द) कर्म

13 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।(1+1+2) 4

श्रीकृष्णः -- भो धर्मराज! समीचीनं न कृतं भवता। पुत्रशोकविह्वलः भीमसेनः एकाकी एव द्रौणिं हन्तुम् अभिधावति।

युधिष्ठिरः -- भगवन्! सः तु एकाकी एव द्रोणपुत्राय अलम्।

श्रीकृष्णः -- वत्स! न जानाति भवान् द्रौणेः चपलां प्रकृतिम्। पितुः द्रोणात् प्राप्तं ब्रह्मशिरो नाम अस्त्रं विद्यते तस्य पार्श्वे। यदि तत् प्रयुज्यते, सर्वा पृथ्वी दग्धा स्यात्।

युधिष्ठिरः -- अप्येवम्! आचार्येण कीदृशः अनर्थः कृतः। किं चपलबालकेभ्यः एतादृशभीषणानाम् अस्त्राणां प्रदानम् उचितम्?

I. एकपदेन उत्तरत।

कः एकाकी एव द्रोणपुत्राय अलम्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

यदि ब्रह्मशिरोनामअस्त्रं प्रयुज्यते तदा किं स्यात्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत।

(i) 'अश्वत्थामानम्' अस्य किं पर्यायवाचिपदं संवादे प्रयुक्तम्?

(अ) द्रौणिम् (ब) आचार्यम्

(स) द्रोणम् (द) 'धर्मराज' इति

(ii) 'चपलां प्रकृतिम्' अत्र किं विशेष्यम्?

(अ) चपलां (ब) प्रकृतिम्

(स) भवान् (द) द्रौणेः

14 अधोलिखितस्य कथनद्वयस्य समुचितं भावं प्रदत्त-रि ग्रकल्भ्य ।ःचित्वाःउत्तर ग्रेत ।कायालिखत। 2

(क) सर्वथा जागरूकोऽहं छात्राणाम् कृते आदर्शः एव।

(i) काकः छात्रः इव जागरूकः भवति।

(ii) काकः स्वकर्म प्रति सर्वथा जागरूकः भवति अतः सः छात्राणाम् कृते आदर्शः एव।

(iii) काकः स्वकटुभिः क्वणितैः जागरणम् करोति।

(iv) काकः सर्वथा जागरूकः भवेत्।

(ख) स चेन्निरर्थकं नीतः का नु हानिः ततोऽधिका।

(i) यदि मनुष्यः जीवनस्य एकमपि क्षणं निरर्थकं यापयति ततः तस्य सर्वाधिका हानिः न कापि।

(ii) यदि समयः निरर्थकं व्यतीतः यापितः वा तर्हि काऽपि हानिः न भविष्यति।

(iii) कालः निरर्थकं यापयितव्यम् एवम् अधिका हानिः न भवति।

(iv) समयस्य किमपि महत्त्वं नास्ति अतः निरर्थकं यापयितव्यः।

15 अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयम् उचितपदैः पूरयत। 4

नानाशस्त्रविदः पूर्वे येप्यतीता महारथाः।

नैतदस्त्रं मनुष्येषु तैः प्रयुक्तं कथञ्चन॥

अन्वयः- पूर्वे ये अपि नानाशस्त्रविदः __(i)__ अतीताः तैः एतद् __(ii)__ मनुष्येषु __(iii)__ न __(iv)__ ।

16 अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत। 5

(i) विद्वान् मनुष्यः <u>धर्मप्रदां</u> वाणीं वदेत्।

(ii) विद्वांसः च <u>चक्षुष्मन्तः</u> प्रकीर्तिताः।

(iii) धर्मप्रदां वाचम् कि <u>विमूढधीः</u> त्यजति।

(iv) मन्त्री <u>सभायाम्</u> अकातरः भवेत्।

(v) <u>अहितम्</u> कर्म न करणीयम्।

17 अधोलिखितवाक्यानि कथाक्रमानुसारम् लिखत। (½x8=4) 4

(i) प्रच्छन्नभाग्यः बाल्यकाले विद्यां न अधीतवान्।

(ii) एकस्मिन् नगरे प्रच्छन्नभाग्यः नाम कश्चित् कुमारः आसीत्।

(iii) दुष्टबुद्धेः संगत्या प्रच्छन्नभाग्यः चौरः अभवत्।

(iv) तौ मार्गे क्रीडतः बालकान् दृष्ट्वा अवदताम्- भो! किमर्थं विषमे मार्गे क्रीडथ।

(v) प्रच्छन्नभाग्यस्य नेत्रे समुन्मीलिते जाते।

(vi) एकः बालकः उवाच- भवन्तौ किमर्थं सुपथं त्यक्त्वा कुपथेन गन्तुं प्रवृत्तौ।

(vii) प्रच्छन्नभाग्यः दुष्टबुद्धिम् अवदत्- 'सखे! साधुजनगर्हितम् इमं पन्थानं त्यजतु भवान्'

(viii) एकदा स दुष्टबुद्धिना सह धनहरणार्थम् अगच्छत्।

18 रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारम् उचितम् अर्थम् चित्वा लिखत। 3

(i) <u>द्रौणेः</u> अस्त्रं अस्मान् सर्वान् प्रधक्ष्यति एव।

(अ) द्रोणाचार्यस्य (ब) अश्वत्थामः

(स) द्रोणपुत्राणां (द) सेनापतेः

(ii) इदं ब्रह्मास्त्रं सर्वान् <u>प्रधक्ष्यति</u> एव।

(अ) प्रकाशयिष्यति (ब) भेष्यति

(स) ज्वालयिष्यति (द) कम्पयिष्यति

(iii) पूर्वैः महारथैः एतद् अस्त्रं मनुष्येषु <u>कथञ्चन</u> न प्रयुक्तम्।

(अ) कुत्रचित् (ब) कदापि

(स) यदा-कदा (द) केनापि प्रकारेण

-o0o0o0o-